

INSTITUT DRUŠTVENIH NAUKA

Centar za ekonomska istraživanja

OBRAZOVANJE

I

RAZVOJ

BEOGRAD, 2013

Uređivački odbor:

Dr **Veselin Vukotić**

Dr **Danilo Šuković**

Dr **Mirjana Rašević**

Dr **Slobodan Maksimović**

Dr **Vladimir Goati**

Izdaje:

Centar za ekonomska istraživanja Instituta društvenih nauka

Za izdavača:

Dr **Danilo Šuković**

Izdavanje ove knjige finansijski su pomogli:

Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja

Štampa:

Kuća štampe plus, Zemun
stampanje.com

Tiraž:

400

ISBN: 978-86-7093-144-2

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

37(082)
338.1(082)

OBRAZOVANJE i razvoj / [uređivački odbor
Veselin Vukotić ... [et al.]. - Beograd :
Centar za ekonomska istraživanja Instituta
društvenih nauka, 2013 (Beograd : Kuća štampa
plus). - 384 str. : graf. prikazi, tabele ;
25 cm

Tiraž 400. - Str. 7: Predgovor / Danilo
Šuković. - Napomene i bibliografske reference
uz tekst. - Bibliografija uz svaki rad. -
Abstracts.

ISBN 978-86-7093-144-2

1. Вукотић, Веселин [члан уредничког
одбора]

а) Образовање - Зборници б) Привредни
развој - Зборници
COBISS.SR-ID 198449676

© 2013. Institut društvenih nauka - Centar za ekonomska istraživanja

Sva prava zadržana. Nijedan deo ove knjige ne može biti reprodukovan, presnimavan ili prenošen bilo kojim sredstvom, elektronskim, mehaničkim, za kopiranje, za snimanje ili na bilo koji drugi način, bez prethodne saglasnosti izdavača.

LJUDSKI KAPITAL KAO FAKTOR EKONOMSKOG RAZVOJA I IZVOR KONKURENTSKE PREDNOSTI¹

APSTRACT

Značaj i potencijal ljudskog kapitala kao faktora konkurentske prednosti se svakako ne dovodi u pitanje. Razvijene tržišne ekonomije baziraju svoju konkurentnost na znanju, informacijama, inovacijama, uspešnim poslovnim strategijama i biznis modelima, a mnogo manje na prirodnim resursima i jeftinoj radnoj snazi. U radu će se analizirati značaj ljudskog kapitala za ostvarenje konkurentske prednosti, koliko zemlje investiraju sredstava u obrazovanje, kao i odnos izdataka za obrazovanje i nivoa ostvarenog BDP zemalja. Ovo pitanje će se posebno analizirati i na primeru Srbije.

Ključne reči: *ljudski kapital, ulaganja u obrazovanje, konkurentska prednost, BDP per capita, ekonomski razvoj*

HUMAN CAPITAL AS ECONOMIC DEVELOPMENT FACTOR AND SOURCE OF COMPETITIVE ADVANTAGE

ABSTRACT

The importance and potential of human capital as a factor of competitive advantage is certainly undisputable. Developed market economies base their competitiveness on knowledge, information, innovation, successful business strategies and business models and much less on natural resources and cheap labor. This paper will examine the importance of human capital in achieving competitive advantage, how much countries invest in education and the relationship between education investment and the level of GDP. This issue will be also separately analyzed on the example of Serbia.

Key words: *human capital, investment in education, competitive advantage, BDP per capita, economic development*

UVOD

Ekonomski uspeh jedne zemlje se u velikoj meri oslanja na ljudski kapital - znanje, veštine kompetencije ljudi koje doprinose društvenom blagostanju. Obrazovanje predstavlja ključni činilac u formiranju ljudskog kapitala. Ljudi sa višim nivoom obrazovanja ostvaruju i veće prihode što se pozitivno odražava i na privredni rast.

Ljudski resursi u vremenu globalizacije i sveopštih reformi predstavljaju glavni pokretač privrednog razvoja. Evropska unija ulaže značajne napore kako bi ojačala konkurentnost zemalja članica baziranu na ljudskom kapitalu. Strategija „Evropa 2020: strategija za pametan, održiv i inkluzivni rast” ima za cilj ekonomski razvoj Evropske unije zasnovan na znanju uz visok nivo zaposlenosti, produktivnosti, socijalne ko-

¹ Institut društvenih nauka, Centar za ekonomska istraživanja

Rad je deo istraživanja na projektu „Društvene transformacije u procesu evropskih integracija-multidisciplinarni pristup“, koji je finansiran od strane Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja

hezije i očuvanje životne sredine, ali i da doprinese unapređenju procesa planiranja i sprovođenja neophodnih reformi u procesu evropske integracije Republike Srbije. Strategija Evropa 2020 fokusirana je na tri međusobno povezana prioriteta:

1. Pametan rast - razvoj ekonomije zasnovane na znanju i inovacijama (naučno- tehnološka istraživanja i razvoj, inovacije, obrazovanje i digitalno društvo),
2. Održivi rast - istovremeno podstiče konkurentnost i proizvodnju sa akcentom na efikasniji odnos prema resursima i
3. Inkluzivni rast – bolja participacija na tržištu rada, borba protiv siromaštva i socijalna kohezija.²

LJUDSKI KAPITAL KAO FAKTOR KONKURENTSKE PREDNOSTI

Važno je istaći da danas u ekonomiji nije važan samo fizički kapital kompanije (fabrike, oprema, mašine i sl) već je prevashodno akcenat na radnicima koji poseduju znanje i veštine koje su neophodne za stvaranje vrednosti u jednoj kompaniji. Trend ulaganja u znanje se ubrzava, o čemu svedoči činjenica da najuspešnije kompanije redovno ulažu između 3 i 5% ostvarenih prihoda u prethodnoj godini na različite oblike učenja i obrazovanja svojih zaposlenih.

Podatak da se više od 50% BDP u razvijenim ekonomijama bazira na znanju, tj. intelektualnom kapitalu, ukazuje na centralnu ulogu koju znanje ima u savremenoj privredi. Značaj intelektualnog kapitala se može sagledati na primeru SAD, gde udeo usluga u BDP iznosi 76%. Softver, zdravstvena zaštita, komunikacije, obrazovanje, i sl. predstavljaju intelektualne i informacione procese koji stvaraju najveći deo vrednosti za kompanije.³

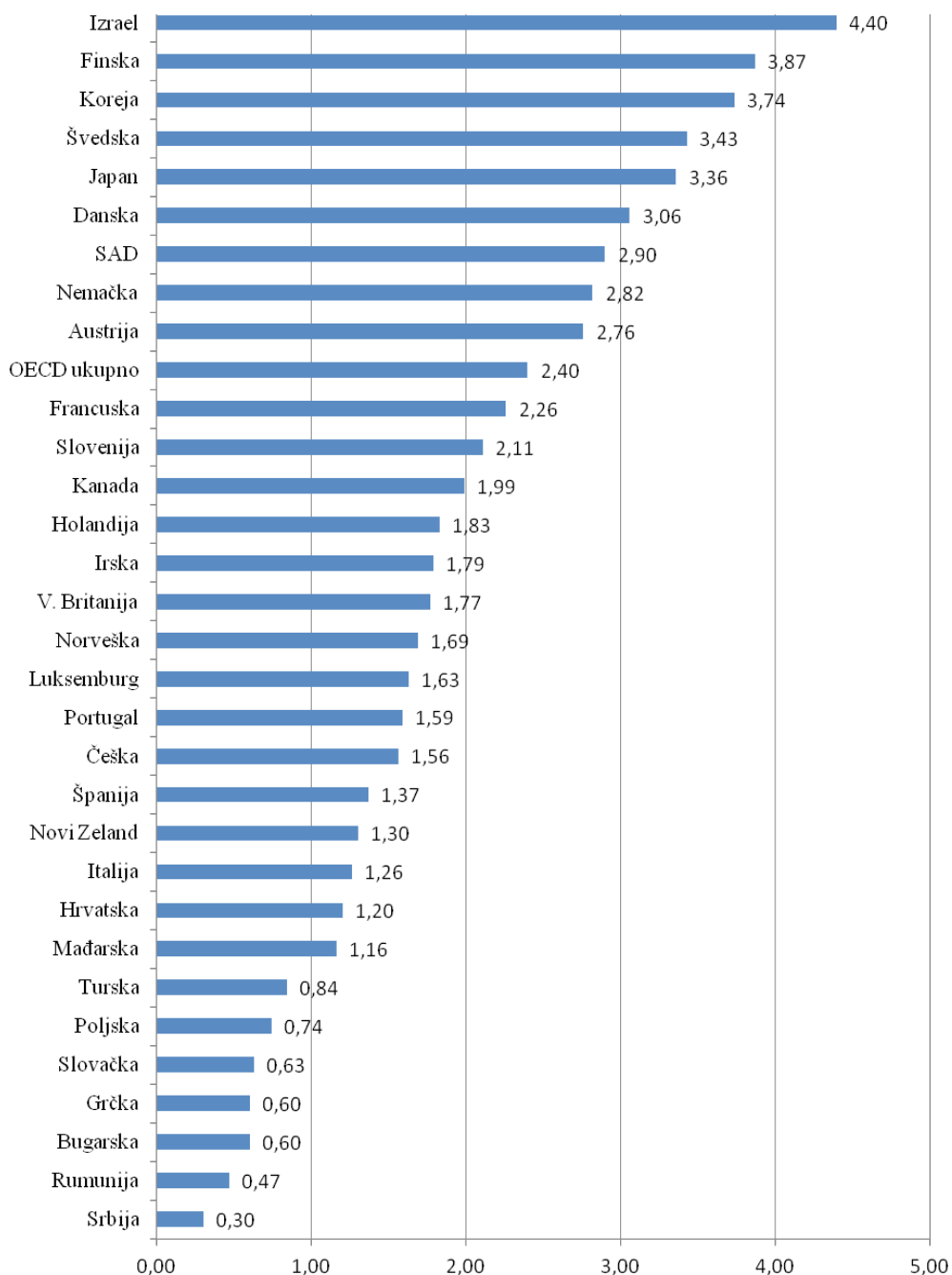
Procenat BDP koji država ulaže u obrazovanje ukazuje na to kakav prioritet daje obrazovanju kada je reč o raspodeli ukupnih sredstava. Ove investicije mogu podstaći ekonomski rast i razvoj zemlje, povećati produktivnost, smanjiti društvenu nejednakost i sl. Visoko razvijene zemlje beleže kontinuirani rast izdvajanja BDP za obrazovanje koji uspešno odoleva i opstrukcijama ekonomske krize. Ako posmatramo podatke o izdacima za obrazovanje i o ostvarenom nivou BDP per capita u zemaljama OECD, možemo zaključiti da države koje više sredstava ulažu u obrazovanje, beleže i viši nivo BDP i obrnuto. Te zemlje su Finska, Švedska, Japan, Danska, SAD, Nemačka, Austrija, Francuska. SAD su najavile da će u narednih 10 godina čak udvostručiti budžetska ulaganja u obrazovanje. Za Kinu je karakteristično da se taj budžet svake godine uvećava za oko 20%.

S druge strane, zemlje sa nižim izdacima za obrazovanje beleže i niži stepen ekonomskog razvoja poput Srbije, Rumunije, Bugarske, Slovačke. Takođe, Izrael i Koreja izdvajaju značajan deo BDP za obrazovanje želeći da takvim investicijama obezbede značajnu konkurentsku prednost. Za Irsku je karakteristično to da se opredelila za redukovanje ulaganja u obrazovanje iako spada u zemlje sa visokim nivoom BDP per capita.

2 Vodič kroz strategiju Evropa 2020, Opšti pregled-Put od Lisabonske strategije do strategije Evropa 2020, str. 17. <http://www.emins.org/sr/publikacije/knjige/11-vodic-kroz-evropu-2020.pdf>

3 Dess G. Lumpkin G. T. Eisner A., (2007) Strategijski menadžment, Data Status, str. 124-127.

GRAFIKON 1. UKUPNA ULAGANJA ZEMALJA U OBRAZOVANJE U % BDP-A, 2010.⁴

4 Main Science and Technology Indicators, OECD Science, Technology and R&D Statistics, http://www.oecd-ilibrary.org/science-and-technology/gross-domestic-expenditure-on-r-d_2075843x-table1

TABELA 1. OSTVARENI NIVO BDP PER CAPITA U \$ PO ZEMLJAMA 2010.⁵

<i>Zemlje OECD</i>	<i>BDP per capita</i>
Luksemburg	68 605
Norveška	46 776
SAD	41 940
Holandija	36 933
Irska	36 128
Austrija	35 322
Kanada	35 223
Švedska	34 124
Nemačka	33 573
V. Britanija	32 814
Danska	32 388
Finska	31 310
Japan	30 886
OECD - ukupno	30 155
Francuska	29 598
Italija	27 059
Španija	26 899
Koreja	26 774
Izrael	26 222
Slovenija	25 032
Novi Zeland	24 976
Grčka	23 997
Češka	23 631
Portugal	21 780
Slovačka	20 159
Poljska	17 194
Hrvatska	13 318
Mađarska	12 777
Turska	12 521
Rumunija	7 683
Bugarska	6 374

Takođe, ako posmatramo faze ekonomskog razvoja iz Tabele 2. primetićemo da zemlje koje ulažu viši iznos sredstava u obrazovanje, nauku i istraživanje i razvoj spadaju u grupu zemalja sa inovacijama vodećom ekonomijom i značajnom konkurentskom prednošću. Investiranje u ljudski kapital predstavlja ključnu ulogu u ekonomskom i društvenom napretku jedne zemlje.

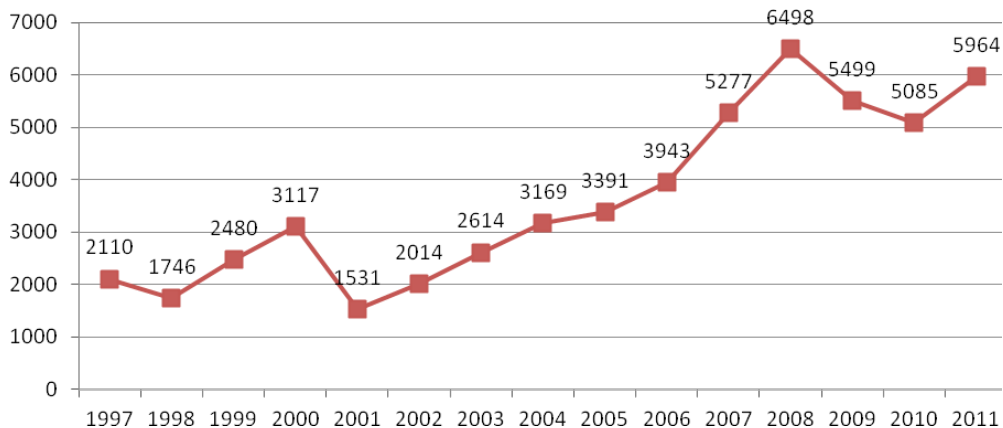
⁵ OECD, Statistics, GDP per capita, USD, constant prices and PPPs, <http://www.oecd.org/statistics/>
International Monetary Fund, World Economic Outlook Database, April 2013, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2013/01/weodata/weoselgr.aspx>

TABELA 2. FAZE EKONOMSKOG RAZVOJA ZEMALJA PREMA NIVOU OSTVARENOG BDP-A⁶

<i>Faze ekonomskog razvoja</i>	<i>BDP per capita (\$)</i>
Faza I: <i>faktorski vođena</i>	< 2 000
Tranzicija iz faze I u fazu II	2 000-3 000
Faza II: <i>efikasnošću vođena</i>	3 000-9 000
Tranzicija iz faze II u fazu III	9 000-17 000
Faza III: <i>inovacijama vođena</i>	> 17 000

Ako posmatramo Grafikone 2. i 3. vidimo da Srbija beleži rast BDP per capita. Procentualna izdvajanja BDP za obrazovanje od 2002. godine ne beleže progres i ostaju na nivou od oko 0,3% BDP, dok je proseka zemalja OECD 2,4%. Ako se uzme u obzir da je budžet Srbije značajno manji od budžeta zemalja OECD, onda je jasno da Srbija beleži skromna ulaganja u razvoj ljudskog kapitala. Srbija je 2011. godine udvostručila izdvajanja za nauku i obrazovanje koja su dostigla 0,65% BDP. Zabeleženo povećanje nije od prevelikog značaja jer ne dostiže ni 1% BDP, što bi trebalo da bude ostvareno tek 2014. godine. Kako bi se dobila još preciznija slika o odnosu države i društva Srbije prema obrazovanju, u nastavku će se prikazati podaci o obrazovnoj strukturi stanovništva (Tabela 3).

GRAFIKON 2: BDP PER CAPITA SRBIJE U \$, 1997-2011.⁷

Ako posmatramo udeo visoko obrazovanog stanovništva Srbije u ukupnoj populaciji, vidimo da taj udeo iznosi svega 6,5%. Možemo konstatovati da je u Srbiji zastupljena niska društvena svest o problemu nepismenosti i neobrazovanosti stanovništva, kao i nedostatak odgovornosti za rešavanje tako važnog društvenog problema. S druge strane kao problem se javlja i to što veliki broj mladih odlazi iz Srbije pronalazeći zaposlenje u inostranstvu.

6 World Economic Forum, The Global Competitiveness Report 2011–2012. http://www3.weforum.org/docs/WEF_GCR_Report_2011-12.pdf

7 Republički zavod za statistiku, Statistički godišnjak Republike Srbije-Nacionalni računi, 2012.

GRAFIKON 3. PROCENTUALNI DEO BDP KOJI SE IZDVAJA ZA OBRAZOVANJE U SRBIJI, 2002-2011.⁸

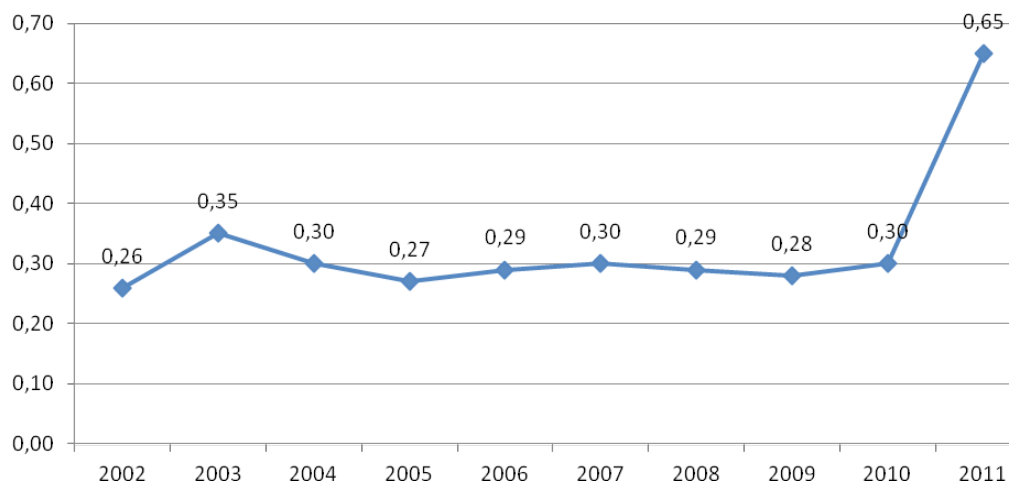

TABELA 3. OBRAZOVNA STRUKTURA STANOVNIŠTVA STARIJEG OD 15 GODINA, 2011.⁹

Nivoi obrazovanja	%
Visoko	6,5
Više	4,5
Srednje	41,1
Osnovno	23,9
Bez osnovne škole	16,3
Nepismeni	7,7

Prema izveštaju Svetskog ekonomskog foruma za 2012-2013, Srbija se prema indikatoru "odliv mozgova" nalazi na 141. mestu od ukupno 144 rangirane zemlje.¹⁰ Ovakva pozicija predstavlja rezultat neadekvatno sprovedenih ekonomskih reformi, nepostojanja slobodnih, nezavisnih i jakih institucija, sive ekonomije, visokog stepena monopola na tržištu i dr. Situacija u privredi, a posebno na tržištu rada, dodatno je pogoršana prelivanjem negativnih efekata globalne finansijske krize.

Već decenijama se sprovodi erozija ljudskog kapitala uz rastući trend odlaska mladih, visoko obrazovanih ljudi u inostranstvo. Na ovaj korak se uglavnom odlučuju studenti iz oblasti prirodnih i tehničkih nauka usled nemogućnosti zapošljavanja i naučnog i stručnog usavršavanja u matičnoj zemlji i nepostojanja perspektive za mlade ljude. Nebriga o talentima, stranačko zapošljavanje, nepotizam i nejednaka zastupljenost i učešće žena i muškaraca u procesima odlučivanja samo su neki od problema koji su uzrokovali postizanje slabe efikasnosti korišćenja talenata. Proces privatizacije i liberalizacije tržišta dodatno su uticali na to da tržište rada u Srbiji bude obeleženo visokom otvorenim i prikrivenom nezaposlenošću, kao i velikim učešćem neformalnog tržišta rada.¹¹

8 Ministarstvo finansija, Zakoni o budžetu Republike Srbije, <http://www.mfin.gov.rs/>

The World Bank, Research and development expenditure (% of GDP), <http://data.worldbank.org/>

9 Republički zavod za statistiku, Statistički godišnjak Republike Srbije-Obrazovanje, 2012.

10 World Economic Forum, The Global Competitiveness report 2012-2013, World Economic Forum, Geneva, 2012.

11 Stojanović B., (2006) Tržište rada u Srbiji: 1990-2005, Sociološki pregled, Vol. 40, br. 1, str. 3-31.

UMESTO ZAKLJUČKA

Na žalost, za Srbiju se ne može reći da poseduje konkurentsku prednost zasnovanu na znanju i inovacijama. Ako sagledamo podatke Svetskog ekonomskog foruma o globalnoj konkurentnosti, Srbija beleži 95. mesto za 2012. godinu. Posmatrajući poziciju drugih zemalja može se konstatovati da one ostvaruju znatno brži rast konkurentnosti, što ukazuje na to da Srbija treba značajno da poboljša svoju konkurentsku poziciju u što krećem vremenskom periodu. Razvojem konkurentskih prednosti, Srbija bi unapredila poslovno okruženje, postala bi znatno atraktivnije odredište za strana ulaganja, ostvarila bi veći izvoz i time kreirala pretpostavke za održivi dugoročni privredni rast.

Budući da poseduje skromne resurse Srbija mora snažno da razvija sektor usluga i kroz ulaganja u obrazovanje poveća svoju konkurentnost. Osmišljeno ulaganje u obrazovanje i znanje je razvojna šansa Srbije, a posebno u srednje stručno i visoko obrazovanje. Nije dovoljno samo konstatovati da Srbija ulaže nedovoljno sredstava u obrazovanje, istraživanje i razvoj, čime ne sledi preporuke Evropske unije. Država treba da kreira ambijent koji će Srbiju učiniti atraktivnom za strane investitore, odnosno strane tehnološki-intenzivne kompanije, što će dovesti do naučno-tehnološkog razvoja zemlje.

LITERATURA

1. Dess G. Lumpkin G. T. Eisner A., (2007) Strategijski menadžment, Data Status, Beograd
2. International Monetary Fund, World Economic Outlook Database, April 2013.
3. Main Science and Technology Indicators, OECD Science, Technology and R&D Statistics
4. Ministarstvo finansija, Zakoni o budžetu Republike Srbije
5. OECD, Statistics, GDP per capita, USD, constant prices and PPPs
6. Porter M., (2007) Konkurentna prednost, Ostvarivanje i očuvanje vrhunskih poslovnih rezultata, Asse, Novi Sad
7. Qadri F. Waheed A., (2013) Human capital and economic growth: Cross-country evidence from low-, middle- and high-income countries, *Progress in Development Studies* 13, 2, pp. 89–104.
8. Republički zavod za statistiku, Statistički godišnjak Republike Srbije-Nacionalni računi, 2012.
9. Republički zavod za statistiku, Statistički godišnjak Republike Srbije-Obrazovanje, 2012.
10. Stojanović B., (2006) Tržište rada u Srbiji: 1990-2005, *Sociološki pregled*, Vol. 40, br. 1, str. 3-31.
11. The World Bank, Research and development expenditure (% of GDP)
12. Vodič kroz strategiju Evropa 2020, Opšti pregled - Put od Lisabonske strategije do strategije Evropa 2020.
13. World Economic Forum, The Global Competitiveness report 2012-2013, World Economic Forum, Geneva, 2012.
14. Yu K. P., (2012) Intellectual property training and education for development, *American University International Law Review*, Vol. 27, pp. 313-353.